

**Управління освіти, науки та молоді
Волинської обласної державної організації
Луцький педагогічний коледж**

Методичні рекомендації:

**Вокально-хорові вправи
та їх застосування на заняттях
«Практична робота з хором»**

Підготувала:
Викладач диригування
Стасюк Ю.А.

УДК 784.9:78.41

ББК 85.314

77

Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів з дисципліни «Практична робота з хором». Вокально-хорові вправи та їх застосування на заняттях практичної роботи з хором / упорядник Ю. А. Стасюк. – Луцьк : Терен, 2019. – 24 с.

Рецензенти:

Марач Олександр Миколайович – кандидат мистецтвознавства, ст. викладач кафедри історії, теорії мистецтв та виконавства, факультету культури і мистецтв СНУ ім. Лесі Українки

Ковальчук Ірина Леонідівна – кандидат філософських наук Луцького педагогічного коледжу

Навчальна інформація яка пропонується читачеві може застосовуватися у дисциплінах: практична робота з хором, методика викладання хорових дисциплін, хорознавство.

У методичних рекомендаціях пропонується інформація, за допомогою якої читач ознайомлюється з теоретичною основою яку надалі може застосувати для формування співацьких навичок та вокально-хоровими вправами для розспівування.

Навчальне видання адресується студентам, керівникам дитячих хорів, фахівцям у галузі музично-педагогічної освіти.

Розглянуто на засіданні (предметної) циклової комісії викладачів диригування Луцького педагогічного коледжу (протокол № 5 від 14.01.2019 р.)

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Луцького педагогічного коледжу (протокол № 4 від 18.01.2019 р.)

© Ю. А. Стасюк, 2019

© Луцький педагогічний коледж, 2019

ЗМІСТ

Вступ	4
Вокально-хорова робота та розспівування як основа оволодіння навичками хорового співу	5
2.1 Вокально-хорові вправи	12
а) вправи для розвитку навичок плавного звуковедення	13
б) вправи для розвитку співацького дихання	14
в) вправи для розвитку навиків чистоти інтонування	15
г) вправи для вироблення високої співацької позиції	17
д) вправи на розвиток рухливості нижньої щелепи	17
ж) вправи для розвитку гармонічного слуху	18
Висновки	20
Використана та рекомендована література	21

ВСТУП

Методична розробка містить вокально-хорові вправи та рекомендації щодо їх застосування. Розспівування хору має практичне значення – це вокально-слухова настройка співаків на початку занять або перед концертом.

Завдання розспівування такі:

- досягнення високої співацької позиції;
- формування навичок різних засобів звуковедення;
- розширення діапазону;
- вирівнювання голосних;
- розвиток технічної рухливості голосу;
- злиття тембрів і врівноваженість сили голосів у хорових партіях;
- чистота інтонування інтервалів та акордів;
- розвиток навичок співу в різних динамічних відтінках;
- розігрівання голосового апарату.

Правильно і систематично дібрані вокальні вправи – це відповідна школа для співаків хору щодо вокалу, ансамблю, музичної теорії, гармонії, щодо розвитку внутрішнього слуху та опанування важких місць засвоюваного репертуару.

Вокально-хорова робота та розспівування як основа оволодіння навичками хорового співу

Хорове виховання повинне починатися з важливого організуючого моменту, а саме із співочої постави. Правильна співоча постава готує співаків до серйозної активної роботи.

Переважно всі репетиції проводяться сидячи, а виконання вивчених творів – стоячи. Незалежно від того, співають студенти сидячи або стоячи, положення корпусу і голови повинно бути прямим, природнім, ненапруженим. При цьому плечі дещо опущені, а підборіддя припідняте. Така установка забезпечує правильне положення звукоутворюючого і дихального апарату. При співі сидячи, ноги всієї ступні стоять на підлозі, руки лежать на колінах, під час співу стоячи – руки вільно опущені. На правильну співочу поставу слід звертати увагу постійно, так як від неї залежить успіх усієї вокальної роботи. Співоча постава організує сам процес співу і, перш за все, дихання.

Диханню в співі належить найважливіша роль, так як звук виникає в результаті ціленаправленого тиску повітря на голосові зв'язки. Як відомо в вокальній педагогіці зустрічались різні точки зору щодо співочого дихання. Однак за останніми науковими даними встановлено, що ізольованого типу дихання немає. І діти, і дорослі користуються при співі змішаним диханням, деколи переважає грудний або діафрагматичний. [4]

Важливо відмітити, що у змішаному диханні приймають участь всі відділи дихального апарату і співоче дихання виробляється тільки

в процесі самого співу. Мистецтво співу – говорили старі майстри – це мистецтво вдиху і видиху.

Зв'язок вдиху і видиху є досить суттєвим. Спокійний, і разом з тим достатньо активний вдих із затримкою забезпечить необхідні умови для подальшого економного видиху, а значить для наспівного, політного звука. Такий спів називається співом на "опорі". Швидка затримка повітря при вдиху зімкне зв'язки, перекриє шлях повітря, яке видихається, заставить м'язи дихального апарату прийняти активне положення з поступовим їх розслабленням. Водночас відбувається звуження входу в гортань, що допоможе створенню високої якості звука, його "опорі". Слід підкреслити, що якісний, повноцінний звук появляється тільки при правильній координації всіх систем, які приймають участь в голосоутворенні в процесі самого співу. Це ще раз переконує нас в тому, що вправи на диханні без співу не досягають цілі в виробленні співочого дихання, і в той же час підтверджують думку багатьох педагогів, що кращою школою в виробленні рефлекторного співочого дихання є сама музика, пісня. Особливо це важливо і правильно є по відношенню до студентів які навчаються. Доцільно в цьому випадку зіслатись на досвід Г. О. Дмитрієвського, який пише, що "...у співі даремні старання цілком підкорити дихання своїй волі. Слід пам'ятати, що в диханні поруч з довільними м'язами є регулюючі механізми, які діють рефлекторно і незалежно від нашої волі". [2]

Бажано, щоб співаки відразу привчалися до того, що дихання має виключне значення не тільки як фактор, що утворює якісний звук, але як і яскравий виражальний елемент.

В тих випадках, коли фраза, яку потрібно заспівати на одному

диханні, досить велика, необхідно використати ланцюгове дихання. Для початку, необхідно використовувати ланцюгове дихання в кінці пісні, коли на останньому звуці стоїть фермата. В цьому випадку необхідно показати співакам, як потрібно в тій же звучності, або тихіше вступати знову в потрібний тон. Дихання має великий вплив і на тембр. Тому, важливо розвивати у дітей вміння регулювати своє дихання, виходячи з характеру того чи іншого твору. Так, в одних випадках потрібне коротке, активне дихання, в інших – м'яке, спокійне.

Вміле використання дихання для досягнення виразності співу зв'язане, перш за все, з правильно вибраною атакою звуку, так як саме вона визначає характер роботи голосових зв'язок. Обмежена сила звука дитячого голосу якби сама по собі потребує м'якої атаки. Саме при м'якій атаці зв'язки зникаються нещільно в момент початку звукоутворення, що забезпечує м'який, спокійний звук середньої сили. А такий характер звуковидобування сприяє утворенню найкращих якостей тону, що визначає тембр.

Однак у студентів, які мають схильність до в'ялості, інертності, часто м'яка атака є причиною значної втрати повітря під час співу і поганого звукоутворення. Тому саме у таких співаків слід активізувати весь процес голосоутворення, використовуючи тверду атаку.

Під час твердої атаки звука голосова щілина зникається досить щільно ще до початку звукоутворення, а потім з силою виштовхується "стовпом" повітря, яке видихається. Тверда атака звука забезпечує інтенсивну роботу голосового апарату, допомагає точності інтонування.[5]

Якщо у співака є велика зажатість голосу, напружений звук, пов'язаний із надмірно активним змиканням голосових зв'язок, то для виправлення цього недоліку слід використовувати м'яку атаку.

У вихованні навичок гарного і виразного співу особлива роль належить артикуляції і дикції. Тембр у студентів що навчаються нерівний, особливо це проявляється у відкритому звучанні голосних. Це і зрозуміло, так як утворення співочих голосних відрізняється від розмовних. Голосні звуки – основа співу. Саме на них виробляються всі вокальні якості голосу і техніки. Як досягнути хороших результатів у виховання тембру? Головною умовою якісного звучання голосних повинно бути постійне стремління зберегти високе звучання (позицію) на всіх звуках діапазону. Особливо корисними в цьому плані є пісні з низхідним рухом.

Досягати правильного формування різних голосних потрібно поступово. Спочатку слід більш використовувати такі голосні, під час розспівування яких добре відкривається глотка, звук ллється вільно, ненапружено. Перевага віддається голосній "у". Для досягнення високої позиції велике значення має спів закритим ротом. Однак такий вид звукоутворення є складним і надмірне використання його приводить до небажаних результатів, так як при ньому піднебіння сильно опускається і перешкоджає співу на зівку. Від співу окремих голосних, використовуючи вправи, слід переходити до їх чергування в піснях. Всі голосні повинні звучати однаково гарно, якісно, при постійному положенні гортані, але це не означає, що їх вимова повинна бути схожа. Звичайно, коли мова йде про правильне виконання голосних, перш за все маємо на увазі їх єдину манеру звучання, ясну вимову. Якщо голосні визначають сам процес співу, то

приголосні впливають на дикцію, і тому також вимагають спеціальної уваги. Під час вимови одних приголосних необхідний активний рух язика (наприклад р, д, т), другі забирають витік повітря (ш, ж), треті потребують значного видиху (в, ф, з), Приголосні часто порушують стійкість гортані і нормальну роботу дихання, тому вимовляти їх потрібно надзвичайно коротко, тільки в такому випадку вони не будуть впливати на правильність співочого процесу.

На прикладах слід показати, як в словах, або складах, які закінчуються приголосними слід переносити їх до наступного слова, або складу.

Слід знати, що необхідно відокремлювати однакові або різні голосні, які зустрічаються в одному слові або в кінці одного і на початку другого слова. Наголошені слова в фразах або наголошені склади в словах співаються голосніше, ніж ненаголошені.

Вміле і правильне формування голосних і приголосних створить умови для природної координації між звукоутворенням і диханням. Тільки в такому випадку в звучанні хору буде досягнута справжня наспівність. Кропітка робота над дикцією звільнить і розвине весь артикуляційний апарат, який у співаків часто буває в'ялим і пасивним.

Виконання ансамблевих навиків в хорі – завдання досить складне. Як відомо, під ансамблем ми розуміємо, перш за все, злагоджене звучання у всіх відношеннях. Керівник хору повинен слідкувати, щоб ніхто з співаків не порушував ансамблю, прислухався до звучання хористів в партії, а також всього хору.

Для досягнення єдності в ансамблі, всі компоненти однаково важливі; інтонаційна злагодженість, єдина манера звукоутворення,

ритмічна і темпова точність, динамічна одноплановість партії.

Слід вказати на особливо важливу роль диригентського жесту в створенні ритмічного і динамічного ансамблю, єдиної манери звукоутворення і вимови тексту.

У створенні ансамблю між хором і супроводом, хором і солістами основна роль належить диригенту.

Важко перерахувати всі можливі випадки, коли нелегко досягнути в хорі єдиного ансамблю, адже на ансамбль впливає будова мелодичної лінії кожної партії, метроритмічний і ладотональний розвиток, склад письма, теситура, нюанси і темп. В кожному конкретному випадку керівник повинен визначити характер труднощі і знайти шляхи їх подолання. До порушень, які негативно впливають на розвиток голосу у хориста належать: голосний, форсований спів, використання високої теситури, недотримання діапазону дітей за віком, складність репертуару, перебільшення часу хорових занять, прискорені темпи вивчення хорових творів, часті сольні виступи, заняття або концерти в холодних приміщеннях.[7]

Взагалі від дітей не можна вимагати великої сили звучання, їх спів мусить бути активним, вільним, виразним. Правильне вокальне формування голосних звуків, разом з чіткою, короткою вимовою приголосних, сприятиме дзвінкості голосів. М'яка атака як спосіб звукоутворення мусить бути основною. Тверду атаку, що використовується як виконавський прийом, в хорі молодших класів не рекомендується.

Для розвитку слухового контролю, вміння оцінювати спів товариша чи окремої групи хору бажано практикувати чергування колективного та індивідуального співу.

Основну увагу треба приділяти вокальному звучанню голосних звуків, від яких залежить краса і виразність співу.

Діти повинні відчувати в показі учителя, що кожен голосний має своє артикуляційне оформлення, тобто форма рота при переході від одного голосного до другого змінюється. Використовуючи поспівки – вправи зі зміною голосних – уважно слідкувати за правильною їх вимовою, ми тим самим привчаємо хористів до правильного вокального співу. На початку роботи краще використовувати розспівки на склади, тобто додати до голосного приголосний. Це полегшує засвоєння голосних і допомагає правильному їх формуванню. Збіг літер може бути досить різноманітним. Так спів на склади: "ко", "гу", "до", "мо", "го", "льо" – сприяє прикритому зібраному звучанню. Голосні "і" та "е" слід використовувати тоді, коли хористи співають глухим, досить глибоким звуком. Склади "ді", "зі", "де", "зе" допомагають виробленню світлого, дзвінкого звучання. Склад "ку" – округлому звучанню і точному інтонуванню.[5]

Особливо важливо навчити студентів правильно інтонувати тони і півтони. Хоровий стрій дає виключно широкі можливості для виразного інтонування. Але щоб добитися такої звучності, потрібна кропітка робота колективу над всіма сторонами вокально-хорової техніки.

ВОКАЛЬНО-ХОРОВІ ВПРАВИ

Пропонуємо ряд вокально-хорових вправ, що сприяють формуванню вокально-технічних навичок з урахуванням принципу їх поступового ускладнення. Хорові розспівування, які керівник повинен дбайливо добирати до кожного заняття – це та основа, на якій діти набуватимуть певних навичок правильного дихання, звукоутворення, дикції, звуковедення, співу голосних та приголосних. На розспівування досить виділити 10-15 хвилин і проводити краще стоячи, бо саме при такому положенні активізується весь організм дитини.

Розспівування в хорі бажано проводити в двох напрямках.

1. Поступове, систематичне набуття певних, необхідних вмінь на стабільних художньо-технічних вправах, які в процесі співу можуть чергуватися.

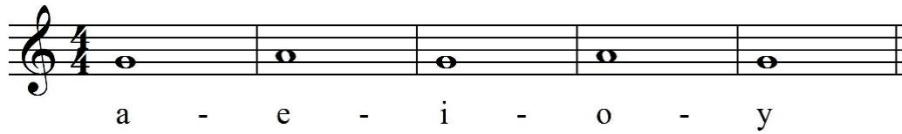
2. Використання розспівок, взятих із репертуару хору, що пов'язані із набуттям певних навичок.

Для цього краще вибирати в творі складні уривки з боку інтонації, дикції та строю. Керівникам хору необхідно завжди пам'ятати, що такі методи роботи не самоціль, а засіб оволодіння певними хоровими навичками.

Для підвищення активності і пробудження інтересу студентської молоді під час розспівування необхідно інколи змінювати методику роботи і використовувати поспівки – вправи в оновленому вигляді щодо розміру, ритму, нових складів, чергувати розспівування з акомпанементом і без нього, не відходячи при цьому від певного завдання.[4]

ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ПЛАВНОГО ЗВУКОВЕДЕННЯ

1. Вправа на формування однохарактерного звучання голосів.

2. Вправа на вирівнювання звучання.

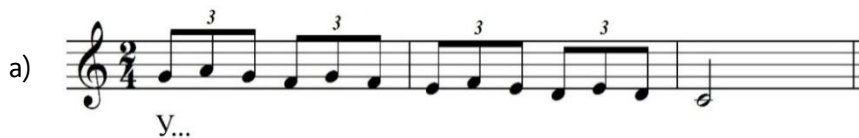
3. Вправи на плавність, уміння переходити від звука до звука, не змінюючи положення гортані.

4. При виконанні наступної вправи потрібно плавно переходити від одного звука до іншого без зміни положення гортані та співацького тембру.

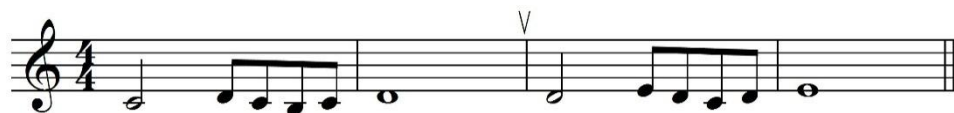

5. Вправи для досягнення унісонного ансамблю.

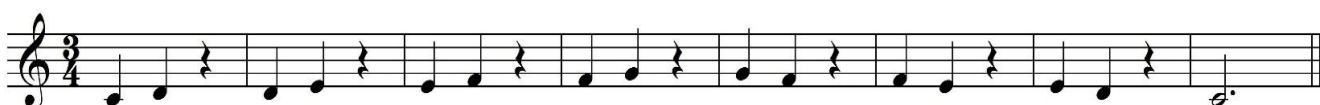

ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ СПІВАЦЬКОГО ДИХАННЯ

1. Управа на зміцнення співацького дихання, де потрібно робити короткий безшумний вдих.

2. Управа на закріплення навичок активного співацького дихання: після кожних двох нот береться коротке, але об'ємне дихання.

3. Управа на видих: потрібно коротко і глибоко вдихнути, затримати дихання та якомога повільніше видихати. Грудна клітка не рухається, рухається тільки діафрагма.

Основна мета вправи полягає у виробленні опори звуку на діафрагматичне дихання.

Під час співу цієї вправи потрібно стежити за економним видихом.

ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ НАВИКІВ ЧИСТОТИ ІНТОНУВАННЯ

1. Вправа для чистого інтонування інтервалу ч.1, при якій частково відкривається рупор гортані.

2. Вправи для чистого інтонування інтервалу в.2.

3. Вправа для чистого інтонування інтервалів в.3 і м.3, що вирівнює регістри, розширює діапазон голосу.

4. Вправи для чистого інтонування інтервалів в.3 і м.3.

5. Вправа для вироблення чистоти інтонування інтервалів мажорного ладу, сприяє правильному формуванню різних голосних, збирає, округлює звук, а також зміцнює тривале співацьке дихання.

6. Вправа для розвитку почуття ритму.

7. Вправа на рухливість голосу.

Швидко

Діб ді - бі даб ді - бі діб ді - бі - ді - бі - ді - бі даб

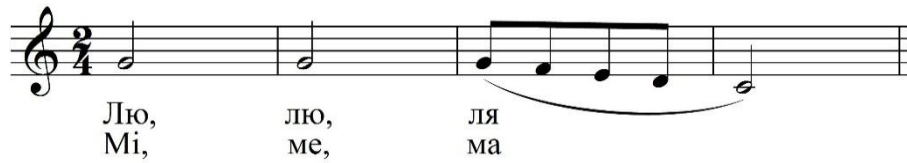
8. Вправа на використання різних типів звуковедення (*staccato*, *legato*).

9. Вправа на розвиток м'язів губ, сприяє необхідному відчуттю робочого напруження губ та розвиває рухливість і пружність, особливо верхньої губи. Виконується на голосні «у», «о», «а», «і». Надалі голосні об'єднуються: «у...і», «о...і», «а...і», «і...у», «і...о», «і...а».

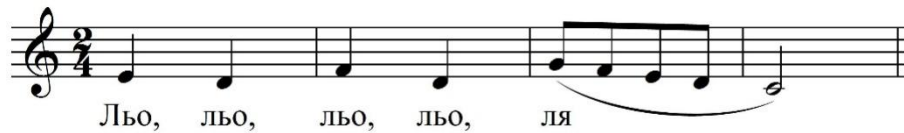

ВПРАВИ ДЛЯ ВИРОБЛЕННЯ ВИСОКОЇ СПІВАЦЬКОЇ ПОЗИЦІЇ

1. Вправа сприяє правильному формуванню різних голосних.

2. Вправа може виконуватись із закритим ротом.

3. Вправа сприяє виробленню високої співацької позиції.

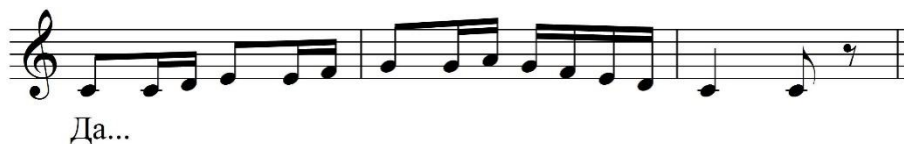

ВПРАВИ НА РОЗВИТОК РУХЛИВОСТІ НИЖНЬОЇ ЩЕЛЕПИ

1. Вправа сприяє вільній артикуляції.

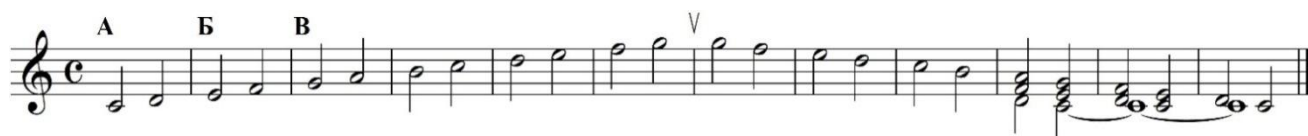

2. Під час співу слід підкреслено артикулювати голосні звуки і твердо, чітко вимовляти приголосні. Для розвитку рухливості язика вправи рекомендовано співати на склади «ла», «ло», «лі».

ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГАРМОНІЧНОГО СЛУХУ

1. Канон.

2. Канон.

3. Спів секвенцій, навик триголосого співу.

4. Збереження легкості й рухливості голосу. Слід стежити за яскравістю, чіткістю кожного звуку, збереженням рівності регістрового звучання.

5. Інтонавання тризвуків, акордів.

6. Вправа для розвитку навиків самостійного голосоведення

A musical score for exercise 6, consisting of three staves. The top staff is for Soprano (S) and the middle staff is for Alto (A). The piano accompaniment is shown in a grand staff (treble and bass clefs). The key signature is one flat (Bb) and the time signature is 4/4. The vocal lines include the lyrics "Да, да, да" and "Да, да, да". The piano accompaniment features a steady eighth-note melody in the right hand and a bass line with chords in the left hand.

ВИСНОВКИ

Педагогічна діяльність сучасного вчителя музичного мистецтва, керівника хорового колективу, потребує від нього комплексу знань, умінь і навичок, які ґрунтуються на стійкому педагогічному інтересі, умінні застосовувати набуті знання на практиці. Він виконує роль викладача, музиканта й організатора навчально-виховного процесу.

Хоровий спів формує співочу культуру, музичний розвиток, значною мірою сприяє морально-естетичному вихованню учнів та молоді. Саме тому кожен керівник хору повинен чітко уявляти собі завдання, які стоять перед ним, організовуючи хор, добре продумати навчальний процес, дбайливо підбирати репертуар з врахуванням віку дітей та розвивати вокально-хорові уміння і навички.

Отже, в методичній рекомендації ми висвітлили теорію і методику хорового виконання, описали низку педагогічних прийомів і засобів їх реалізації в дитячому хорі. Ми запропонували різні види вокально-хорових вправ, які сприяють налаштуванню співочого апарату на роботу, розвивають та закріплюють основні співочі навички, сприяють розвитку музичного слуху, з врахуванням принципу їх поступового ускладнення. Вони лаконічні, легко запам'ятовуються та мають чітко визначені завдання.

Розспівуючи хор на цих вправах задовго до початку розучування хорового твору, керівник готує колектив до швидкого подолання вокально-хорових труднощів у творі.

Запропоновані вправи є лише зразком для певного завдання. Їх можна ускладнювати, змінювати темп, ритм, характер виконання, звуковедення тощо. Кожна наступна вправа повинна закріплювати набуті навички й поступово розвивати нові.

ВИКОРИСТАНА ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Болгарський А. Г. Хоровий клас і практика роботи з хором : навчальний посібник для музично-педагогічних відділень педагогічних училищ / А. Г. Болгарський, Г. М. Сагайдак. – К. : Музична Україна, 1987. – 225 с.
2. Дмитрієвський Г. О. Хорознавство і керування хором / Г. Дмитрієвський. – К. : Музична Україна, 1961.
3. Зеленецька І. О. Вправи-розспівки для розвитку музичного слуху дітей в процесі вокально-хорового виховання : навчальний посібник / І. О. Зеленецька. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В., 2015. – 196 с.
4. Коломоєць О. М. Хорознавство : навчальний посібник / О. М. Коломоєць. – К. : Либідь, 2001. – 168 с.
5. Мархлевський А. Ц. Практичні основи роботи в хоровому класі / А. Ц. Мархлевський. – К., 1986.
6. Мельник В. Н. Практична робота з хором : навч.-метод. посіб. / В. Н. Мельник, Ю. А. Стасюк. – Луцьк : ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2013. – 108 с.
7. Падалко Л. О. Виховання ансамблю в хорі / Л. О. Падалко. – К., 1969.
8. Пігров К. К. Керування хором / К. К. Пігров. – К. : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1956.
9. Чесноков П. Г. Хор и управление им / П. Г. Чесноков. – Москва, 1961.

Для заметок

Для нотаток

Навчальне видання

Стасюк Ю.А.

Методичні рекомендації:

**Вокально-хорові вправи
та їх застосування на заняттях
«Практична робота з хором»**

В авторській редакції

Верстка Юлії Стасюк

Формат 60x84/16. Друк цифровий.

Об'єм – 1,74 ум. друк. арк.

Віддруковано ПП «Терен»